

Gönderim Tarihi: 10.06.2016 Kabul Tarihi: 11.10.2016

KATILIM BANKACILIĞI ÇERÇEVESİNDE ALTERNATİF BİR SİGORTA SİSTEMİ: TEKAFÜL SİGORTA SİSTEMİNİN TÜRKİYE’DE UYGULANABİLİRLİĞİ

Kadir Murat ALTINTAŞ*

ALTERNATIVE INSURANCE SYSTEM WITHIN THE FRAMEWORK OF ISLAMIC BANKING: APPLICATION OF TAKAFUL SYSTEM IN TURKEY

Öz

Katılım bankaları geleneksel işlevleri yanında, müşterilerinin temel sigorta ihtiyaçları doğrultusunda topladığı primleri, faiz dışı yatırım araçlarında değerlendiren bir yöntemi de (İslami-katılım sigorta sistemi) kullanmaktadırlar. Bu çalışmanın amacı, Katılım Bankacılığı çerçevesinde alternatif bir sigorta sistemi olan Katılım Sigorta Sistemi’nin İslam hukuku bakımından kavramsal çerçevesi, temel varsayımları ve konvansiyonel sigorta uygulamaları ile karşılaştırmalı bir biçimde çalışma ilkelerini ortaya koymak ve çeşitli ülkelerdeki yerel uygulamaları incelemektir. Bu çalışmada ayrıca, yapılan nitel araştırmalar ve alan yazın çalışması kapsamında, Türkiye’de sistemin kabul görmesi ve yaygınlaşabilmesi hususunda alınması gereken tedbirler ve yapılması zaruri düzenlemeler ayrıntılı bir biçimde analiz edilmektedir. Elde edilen bulgular doğrultusunda yapılan analizler sonucu(katılım bankacılığı son yıllarda konvansiyonel bankacılığa nazaran önemli bir yükseliş ivmesi yakalaması nedeniyle), katılım sigortacılığının hukuki altyapısının geliştirilmesini ve kamuoyu bilincinin artırılmasını müteakip, ciddi ölçüde prim üreteceği ve geniş bir kullanım alanı bulacağı öngörülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tekafül Sigortası, Katılım Bankacılığı, Katılım Finans Sistemi.

Jel Kodları: G21, G22.

Abstract

The advanced interpretation and implementation of Islamic Financial System, has been widely used and accepted among the global financial players since second half of 20th century. In this context, Islamic banking has some strategic functions such as, integrating the inert funds into current economic and financial system,

*Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Gerede Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, Bankacılık ve Finans Bölümü, Bolu, e-posta: kadiraltintas@ibu.edu.tr.

boosting employment, improving the range of financial products/services and particularly crediting real sector more functionally as well as offering takaful insurance service which prefers interest-free investments. The initial aim of this paper is to reveal the conceptual framework and working principles of Takaful Insurance System within the framework of Islamic Banking as well as remarkable practices at various developing/developed countries all around the World. Also in this study, made within the scope of qualitative research and literature review, in the adoption and expansion of this system in Turkey, measures to be taken and arrangements to be made are widely analyzed. Due to a significant growth rate compared with the traditional banking practices, takaful insurance system, one of the most important products of Islamic Banking, will also capture serious acceleration on insurance premium production in near future. But, the most strategic requirement of this foresight is to develop the legal infrastructure and ascending public awareness on takaful insurance system.

Keywords: Takaful Insurance, Islamic Banking, Islamic Finance System.

Jel Classifications: G21, G22.

1. Giriş

Katılım Finans Sistemi ya da geleneksel tanımı ile İslami Finans Sistemi'nin içinde bulunduğumuz yüzyıla uygun yorumları ve uygulamaları, özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yaygınlaşmaya başlamış ve küresel finans çevrelerince süratle kabul görmüştür. Gelişmiş/gelişmekte olan toplumların karşı karşıya kaldığı “faiz” kaynaklı çeşitli sorunlara (sosyal adalete zarar vermesi, sınıfsal ayrışmayı desteklemesi, makroekonomik göstergeler üzerinde ağır baskı yaratması vb.) alternatif çözümler geliştirmek ve hızla büyüyen pazardan pay kapabilmek adına küresel finans oyuncularını, özellikle 90'lı yılların başından itibaren, başta katılım bankacılığı olmak üzere temel İslami finansman modellerini geniş ölçüde kullanmaya başlamışlardır.

Son çeyrek yüzyılda çok ciddi bir yükseliş eğilimi yakalayan Katılım Finans Sistemi'ni kısaca, “İslam hukukuna uygun bir biçimde gerçekleştirilen finansman sistemi” ya da “İslami kuralların ekonomi ve finans sistemlerini şekillendirmesi sonucu ortaya çıkan, birey ve toplum açısından daha adaletli bir hayat biçimi” şeklinde özetlemek mümkündür. İslami etik kuralların ekonomi ve finans bilimini şekillendirdiği bu yapı, Türkiye’de sınırlı bir uygulama geçmişine sahip olmasına rağmen, özellikle İstanbul Finans Merkezi projesi kapsamında yeniden gündeme gelmiş ve sisteme stratejik bir önem atfedilmiştir.

Öte yandan, geleneksel finansal yapının en önemli kısımlarından biri olan sigortacılık sistemi, bir taraftan kişi ya da kurumların can ve mal

güvenliğini tehlikeye düşürecek olası risklere ilişkin sigortalanan tarafın maddi kayıplarını tazmin etmeyi, diğer taraftan ise sigortalayan tarafın ilgili işlemlerden kar elde etmesini hedefleyen ticari bir faaliyettir. Olası risklerin ödenen primler karşılığında sigorta şirketleri tarafından paylaşılması esasına dayalı konvansiyonel sigorta sisteminde, sigortalanan taraflardan toplanan primler bir fon havuzunda toplanmakta ve buradan çeşitli yatırım alternatiflerine yönlendirilmektedir. Tamamen ticari saikler ile hareket eden sigorta şirketi ise, yatırımlardan elde ettikleri kazançlardan, hem sigortalının zararını tazmin etmekte, hem de şirketine gelir elde etmektedir.

Ancak, İslam dinini sadece bir ibadetler bütünü olarak değil, aynı zamanda insanın sosyal hayatını düzenleyen bir yaşam felsefesi olarak benimseyen toplumlar, ekonomik faaliyetlerinde İslam dininin öngördüğü bazı hassasiyetlere duyarlı olmayı tercih etmektedirler. Temel kaynağı Kuran-ı Kerim olan, ayrıca sünnetler ve içtihatlardan oluşan İslami ekonomisi ve finansı sistemi, başta faiz içeren ekonomik ve finansal uygulamalar olmak üzere, spekülasyon ve belirsizlik içeren uygulamalar ile haram sayılan faaliyetler, ticari işlemler kapsamında değerlendirilmemektedir. Bu ve benzeri öncelikler doğrultusunda faaliyetlerini sürdüren katılım bankaları, geleneksel sisteme mesafeli duran, diğer bir ifadeyle atıl tasarrufların mevcut ekonomik ve finansal yapı ile bütünleşmesine yardımcı olmaktadır. Bu çerçevede katılım bankaları ayrıca, istihdamın artırılması, ürün/hizmet çeşitliliğinin geliştirilmesi ve özellikle reel sektörün daha işlevsel kredilendirilmesi gibi stratejik işlevleri yanında, müşterilerinin temel sigorta ihtiyaçları doğrultusunda topladığı primleri, faiz dışı yatırım araçlarında değerlendiren bir yöntemi de tercih etmektedirler.

İslam hukuku araştırmacılarının ve fıkıh âlimlerinin geleneksel sigortacılık ürünlerini İslam hukuku açısından sakıncalı bulması, İslami öncelikler doğrultusunda faaliyette bulunan yeni bir sigortacılık yapılanmasının önünü açmıştır. Bu anlamda, temel İslami finans modellerinden biri olan Katılım Sigorta Sistemi de (İslami Sigorta Sistemi), Türkiye’de katılım bankaları ve özel şirketler tarafından uygulanmaya başlanmıştır. Temelinde yardımlaşma ve karşılıklı sigorta etmek bulunan katılım sigortacılığı, kişilerin birleşerek oluşturdukları yapı içerisinden, herhangi bir üyenin karşı karşıya kalacağı “istenmeyen bir durumun” meydana getireceği sıkıntıların tazmin edilmesi için geliştirilen bir yardımlaşma sistematiğidir. Geleneksel finans sisteminin en önemli bölümlerinden biri olan klasik sigorta sistemine nazaran İslami etik prensiplerin şekillendirdiği Katılım Sigorta Sistemi, henüz “emekleme aşamasında” olmasına rağmen, kısa ve orta vadede katılım bankacılığı

örneğinde olduğu gibi ciddi bir yükseliş eğilimi yakalaması kaçınılmazdır. Bu nedenle, Katılım Sigorta Sisteminin temel varsayımları, özellikleri, çalışma prensipleri, uygulama zorlukları gibi konuların araştırılması, aslında makro açıdan Katılım Bankacılığının uygulama başarısını da artıracaktır.

Bu çalışmanın temel amacı, Katılım Bankacılığı çerçevesinde geleneksel sigorta sistemine alternatif bir sigorta sistemi olan Katılım Sigorta Sistemi'nin İslam hukuku bakımından kavramsal çerçevesi, temel varsayımları ve konvansiyonel sigorta uygulamaları ile karşılaştırmalı bir biçimde çalışma ilkelerini ortaya koymak ve çeşitli ülkelerdeki yerel uygulamaları incelemektir. Bu çalışmada ayrıca, yapılan nitel araştırmalar ve alan yazın çalışması kapsamında, Türkiye'de sistemin kabul görmesi ve yaygınlaşabilmesi hususunda alınması gereken tedbirler ve yapılması zaruri düzenlemeler ayrıntılı bir biçimde analiz edilmektedir.

2. Katılım Bankacılığının Varsayımları, Genel Özellikleri ve Kavramsal Çerçevesi

İslam dinine göre bir Müslümanın yaşantısı sadece ibadetlerinde değil, hayatın bütün alanlarında İslam dininin öngördüğü kurallara uygun bir şekilde olmalıdır. Kişi, hayatını bu kurallar etrafında şekillendirmeli ve bütün hayatını bu sınırlar içerisinde planlamalıdır. Çünkü İslam, hayatın tüm alanlarını kapsayan bir bütündür. Ekonomik prensipler ve meslekler de bu bütünleşmiş yapının bir parçasıdır. İslam'da iktisadi konular toplumun diğer mesleklerinden ayrı ve bağımsız olarak ele alınamaz, bilakis ekonomik davranış, insan hayatının bütünlüğü içinde ele alınır (Zaim 1992: 24).

Geleneksel anlamda “Banka”; para, kredi ve sermaye konularına giren her çeşit işlemleri yapan ve düzenleyen özel veya kamusal kişilerle, işletmelerin bu alandaki her türlü gereksinimlerini karşılama faaliyetlerini, temel uğraş konusu olarak seçen ekonomik bir birimdir (Takan ve Boyacıoğlu 2015: 2). Bir ekonomide yer alan en önemli finansal aracı kurum olan bankalar, genel kabul görmüş bir tanımlama ile fon eksikliği olan tarafı, fon fazlası olan taraf ile buluşturan temel aracı durumundadır. Esas faaliyet alanı mevduat kabulü ve kredi verme işlemi olan konvansiyonel bankalar, aynı zamanda fon transferi, vadeli sözleşmelerin alım-satımı, sermaye piyasası işlemleri gibi faaliyetlerin yanında, sigorta acenteliği ve bireysel emeklilik hizmetleri gibi farklı konularda da müşterilerine hizmetler sunmaktadır.

Yüzyıllar içerisinde konvansiyonel bankacılık sistemi, hâkim ekonomik düşünce olan kapitalist ekonomik model uygulamaları çerçevesinde insan-

toplum merkezli olması gerekir iken, tamamıyla maddesel anlamlar yüklenerek adeta bir dönüşüme uğramıştır. Son birkaç on yıldır konvansiyonel bankacılık sistemi, bireysel ve toplumsal refahı artırıcı faaliyetler üzerine yoğunlaşmak yerine, daha çok vadesi gelen kredilerin anapara ve faiz ödemelerini dikkate alan ya da olağandışı bireysel/kurumsal hedeflere odaklanan, sığ bir bakış açısına mahkûm edilmiştir.

Kapitalist sistemin üretim sürecinde, üretime konu mal veya hizmetin insan hayatına ne kattığı veya insana ne tür zararlar verdiği pek önemli değildir. Bir mal veya hizmetin üretime konu olabilmesi için onun satılabilir olması yeterlidir. Bu nedenle eğer satılabiliyorsa doğaya veya sağlığa zararlı, sahte, ahlaka aykırı, toplum düzenini bozucu ürün ve ya hizmetler üretilip, ticarete konu edilebilir. Teröristlere sağlanan silahlar, anlaşmalara aykırı bir şekilde el altından silahlandırılan ülkeler, sağlığa zararlı ürünler, sahte ilaç üretimleri, kanserojen madde içeren gıdalar, genleriyle oynanan canlılar hep ve sadece birer ekonomik unsur olarak değerlendirilir (Tunç 2012: 41-42). Kapitalist sistemin ekonomik başarısı, aslında yazılı/görsel medya desteğiyle “ne olursa olsun tüketim, hatta tasarruf yerine tüketim” felsefesi doğrultusunda kurgulandığı için, konvansiyonel bankacılık sistemi de üstüne düşen vazifeyi, özellikle kredi kartları ya da verilen çeşitli tüketici kredileri vasıtasıyla başarıyla yerine getirmiştir. Paranın adeta “putlaştırıldığı” kapitalist ekonomik düzende, finansal ve ekonomik istikrarın sürdürülebilirliği, küresel ya da ulusal ölçekte son yüzyılda gözlenen çok sayıda irili/ufaklı bankacılık krizleri nedeniyle mümkün gözükmemektedir. Bu noktada, kapitalist ekonomik sistemde gözlemlenen bazı anomalileri ve bu anomalilerin bankacılık sistemi ile etkileşimini sorgulamak adına, çeşitli sorulara cevap aramak ve bazı konuları netleştirmek gerekmektedir. Örneğin; toplumsal refahın artırılması ve adil bir gelir dağılımına ulaşılması sürecinde, konvansiyonel bankacılık sistemi, nasıl bir rol ve sorumluluk üstlenmiştir? Hâkim ekonomik görüş olan Kapitalist sistemde, çok çalışanın çok kazandığı, az çalışanın ise az kazandığı bir ekonomik çevrede, “faiz” kavramını nasıl konumlandırabiliriz?

Aslında tamamen “faiz” kavramı üzerine bina edilmiş olan mevcut bankacılık sistemi, özellikle İslami hassasiyetleri bulunan müşteri kesimlerinin, ekonomik ve finansal ihtiyaçlarına cevap verememekte, adeta bu toplulukların (ekonomik ve finansal konularda) sistemden dışlanmalarına sebep olmaktadır. Diğer taraftan, ticari faaliyetlerin özellikle teşvik edildiği katılım finans sisteminde, faizsiz finansman prensipleri doğrultusunda faaliyet yürüten katılım bankalarının fon kaynakları, kar veya zarara katılma hesapları, fon kullandırma yöntemleri

ise, kar veya zararı tasarruf sahipleri ile paylaşmak, üzerine kuruludur. Bu açıdan bakıldığında sistem, gerçekleştirdiği tüm faaliyetlerde “faiz” kavramına birinci önceliğin verildiği konvansiyonel bankacılık sisteminden inançları nedeniyle uzaklaşan tasarruf sahiplerinin fonlarını ekonomiye kazandırarak, geleneksel sistemi tamamlayıcı bir özelliğe de sahip bulunmaktadır.

İslam dininin bankacılık ve finansman faaliyetlerinde belirlediği en önemli kural ise, “faizsizlik” ilkesidir. Bu ilkeye göre bankacılık faaliyetlerinin İslami kurallara uygun bir şekilde gerçekleştirilebilmesi için o bankanın faizsiz bir şekilde işlemesi gerekmektedir. Faizin yasak olmasından dolayı Müslümanlar bankalara yöneltmedikleri paralarını altına ya da gayrimenkule yatırmışlar, mücevher, kıymetli maden ya da para olarak ellerinde tutmuşlardır. Fakat bu seferde İslam dininin başka bir ilkesi ile karşılaşmışlardır. İslam dinine göre serveti atıl durumda tutup, yatırım yapmamak da uygun bir davranış değildir (Başgümüş 1997: 37).

Bu noktada, Katılım bankacılığının ve sigortacılığının çalışma prensipleri incelediğinde en dikkat çekici husus, daha öncede belirtildiği üzere Müslümanlıkla birlikte tüm semavi dinler tarafından cevaz verilmeyen faiz kavramının yasaklanmış olmasıdır. Diğer bir ifadeyle, katılım bankaları tasarruf sahiplerinden elde ettikleri fonlara faiz ödememekte, aynı zamanda teşebbüs sahiplerine kullandırdıkları fonlardan da herhangi bir faiz beklentisi içerisinde olmamaktadır. Bu sistemin dikkat çekici bir diğer özelliği ise, taraflar arasında kader birliği içeren ticari sözleşmeler kapsamında karşılıklı katılımın ya da ortaklığın teşvik edilmesidir. Daha açık bir ifadeyle, kredilendirme süreci, taraflardan birinin sadece kredi veren ve belirli bir faiz beklentisi içerisinde olan sermayedar taraf, diğerinin ise, ticari teşebbüsün gelişebilmesi için dış kaynağa ihtiyaç duyan girişimci şeklinde gerçekleşmemektedir. Tarafların tamamı, gerçekleştirilecek olan ticari faaliyetin tüm finansal ve teknik risklerini beraberce üstlenir iken, girişimin olası sonuçları doğrultusunda ortaya çıkacak olan kar veya zarara da beraberce ortak olmaktadır.

Katılım Bankacılığının ve sigortacılığının temel özellikleri arasında yer alan bir diğer önemli konu ise, ticari sözleşmelerde belirsizliğin tamamıyla reddedilmesi ilkesidir. Başka bir ifadeyle, katılım bankacılığında finansmanın somut bir varlığa dayandırılması veya ticari sözleşmelerin esas unsurları arasında yer alan kısıtların (mal veya hizmetin türü, bedeli, vadesi gibi değişkenler), taraflardan biri veya birkaçı açısından herhangi bir belirsizlik içermemesinin gerekliliğidir. Bunun yanında, Katılım Bankalarını konvansiyonel bankalardan ayıran bir diğer dikkat çekici özellik ise, ticari sözleşmenin kazanç sağlayan ana

unsuru, İslam dininde “haram” olarak kabul edilen mamul ya da hizmetlerden oluşmaması ilkesidir. İslam dininde, kumar, faiz, şans oyunları, olağandışı kar, tefecilik, ahlaksızlık ve aldatma gibi faaliyetler ile alkol, silah, tütün, uyuşturucu gibi mamuller haram kabul edilmiş ve uzak durulması tavsiye edilmiştir. Sonuç olarak, katılım bankacılığı sistemi, her zaman toplumun huzur ve refahını artırmayı amaçlayan ve toplumun sosyo-ekonomik kalkınmasını hedefleyen yatırımları desteklemeyi, bu yatırımlardan elde edilecek kar ya da zararın taraflar arasında paylaşılmasını ilke edinen, adeta taşın altına elini koyma sorumluluğunu üstlenmeyi bir varlık sebebi olarak benimsemiş bir yapıdır.

Ayrıca, İstanbul’un bölgesel ve küresel bir finans merkezi olması hedefi doğrultusunda, 2009 yılında Yüksek Planlama Kurulu tarafından “İstanbul Uluslararası Finans Merkezi Strateji ve Eylem Planı” açıklanmıştır. Yayınlanan Strateji Belgesi içerisinde hukuki altyapının güçlendirilmesine yönelik alınması gereken tedbirler ele alınmıştır. Bu anlamda, öncelikle Türk piyasalarına henüz sunulmayan veya yeterli işlem hacmine ulaşmamış, İstanbul’u cazip bir finans merkezi haline getirebilecek, gelişme potansiyeli yüksek, finansal ürün ve hizmetler için gerekli altyapının oluşturulması hedeflenmektedir.

Resmi Gazete’de yayınlanan Ekim 2009 Tarih ve 27364 sayılı Yüksek Planlama Kurulu kararına göre (Öncelik 7); “bu konuda özellikle, faizsiz finansal ürünlerin geliştirilmesi için gerekli mekanizmanın kurulması öne çıkmaktadır. Jeopolitik konumuna rağmen Türkiye’nin faizsiz finansal ürün ve hizmetler konusunda yeterince gelişemediği görülmektedir. Bu piyasanın gelişimi için, bölge ülkelerindeki düzenleyici otoriteler, borsalar, takas ve saklama kurumları ve diğer sermaye piyasası aktörleri ile işbirliği yapılarak, bölge ülkelerindeki yatırımcıların taleplerinin belirlenmesi, kotasyon, alım satım, takas ve saklama işlemlerine ilişkin teknolojik ve operasyonel altyapı ve mevzuat konusunda çalışmalar yapılacaktır”. Bu ifadelerden anlaşılmaktadır ki, İstanbul’un önce bölgesel, sonrasında ise küresel bir finans merkezi olabilmesi için, faizsiz finans sisteminin geliştirilmesinin son derece stratejik önemini bulduğu hususunda, kamu kesiminde tam bir görüş birliği bulunmaktadır. Konunun ulusal ekonomi otoriteleri ve kamu kuruluşları tarafından samimi bir biçimde destekleniyor olması, stratejik hedeflere ulaşabilmek bakımından büyük bir avantaj teşkil etmektedir.

Nihayet, Katılım bankalarının Türkiye geneline yayılmış şube ve alternatif hizmet ağları, gelişen ürün ve hizmet gamları, her geçen dönem artan istihdam seviyeleri ve Türkiye ekonomisinin sürdürülebilir büyümesine yaptıkları sürekli katkı bir bütün olarak değerlendirildiğinde, katılım

bankacılığı sektörünün, 2015 yılsonu itibarıyla ülkemiz finans sisteminin temel taşlarından biri konumunda olduğu görülmektedir. Ekonominin belkemiğini oluşturan KOBİ'lere kullanılan krediler ve sunulan ürün, hizmet ve çözümlerde son yıllarda önemli seviyede gelişme izlenmektedir. Katılım bankaları, 2015 yılında da reel sektörün fon ihtiyaçlarını cevaplamının yanı sıra, bireylerin de fon ihtiyaçlarını karşılamayı sürdürmüştür. Kredi kartlarından elektronik bankacılığa kadar sunulan çok sayıdaki yenilik, katılım bankacılığının Türk bankacılık sistemindeki yerini daha da pekiştirmiş ve faizsiz finans sisteminin ekonomik hayat içinde daha geniş kitlelerce kullanımı açısından önemli adımlar olmuştur (TKBB 2015: 42).

3. Katılım Sigorta Sistemi'nin Kavramsal Çerçevesi ve Çalışma İlkeleri

Dünyada sigortacılığın doğuşu, günümüzden yaklaşık birkaç bin yıl önce yaşayan Babil İmparatorluğu'na kadar uzanmakta ve ilk uygulamaların temel mantığı ile bugünün modern sigortacılık yaklaşımı büyük ölçüde örtüşmektedir. Bireyler, yüzyıllar öncesinden başlayarak canlarını ve mallarını tehlikeye atabilecek gelişmelerden korunmak ya da ortaya çıkabilecek olumsuz gelişmelerin yaratabileceği zararları tazmin edebilmek adına, çeşitli mücadele yöntemleri ve korunma tedbirleri geliştirmişlerdir. Olası tehlikelerin öngörülmesi ve bu doğrultuda alınabilecek tedbirlerin başında ise, "sigorta" kavramı gündeme gelmiştir.

Sigorta, genel anlamda çeşitli risklerin ortaya çıkması ile meydana gelen zararları, gidermek için kullanılan bir araç olup, bireylerin karşı karşıya bulunduğu risklerin neden olabileceği zararları, tehlike öncesinde ödedikleri küçük tutarlardaki katkı payları yoluyla paylaşılması faaliyetidir. Başka bir tanıma göre sigorta, aslında bireyler arasında belirli hedeflere ulaşabilmek için kullanılan sosyal bir araç olup, Türk Ticaret Kanunu'nun 1263. maddesine göre şöyle tanımlanmaktadır; "Sigorta bir akittir ki, bununla bir sigorta prim karşılığında diğer bir kimsenin para ile ölçülebilir bir menfaatini zarara uğratan bir tehlikenin meydana gelmesi halinde, teminat vermeyi yahut bir veya birkaç kimsenin hayat müddetleri sebebi ile veya hayatlarında meydana gelen bir takım hadiseler dolayısıyla bir para ödemeyi veya sair edalarda bulunmayı üzerine alır". Özetle, karşılıklı bir sözleşme kapsamında bir araya gelen çok sayıda sigorta edilen ve sigorta eden tarafın yönetimindeki konvansiyonel sistem, ortaya çıkabilecek zararların ekonomik açıdan sistem üyeleri arasında paylaşılmasını ve böylece olası risklerin yaratabileceği zararların en aza indirilmesini öngörmektedir.

Bireyler açısından çok önemli bir ihtiyaca cevap veren ve karşılıklı dayanışmayı zorunlu kılan sigortacılık faaliyeti, aynı zamanda ulusal ekonomilerin gelişmesine de olumlu katkılar sunmaktadır. Bu stratejik destekleri makroekonomik açıdan özetlediğimizde; tasarrufların artırılması ve yatırıma yönlendirilmesi, sermaye birikiminin sağlanması, sermaye piyasalarının gelişimine olumlu katkı, ekonomiye uzun vadeli fonların sağlanması (örneğin; hayat sigortacılığı), istihdamın ve kamu vergi gelirlerinin artırılması, ihracata katkı sağlayan uygulamalardan biri olarak ödemeler dengesine olumlu destek vermesi, bireysel girişimciliğin gelişimine ortam yaratılması, gibi hususlar karşımıza çıkmaktadır. Ancak, 1960'lı yılların başından itibaren İslam hukuku bilim insanları ve fıkıh âlimlerinin yoğun bir biçimde, konvansiyonel sigorta kavramını incelemişler ve çok sayıda uluslararası toplantılar yaparak, İslam hukukunun sigorta kavramına cevaz verip vermediğini tartışmışlardır.

Altmışlı yıllardaki bu hareketlilik sigorta ile ilgili müstakil incelemelerin nitelik ve nicelik bakımından iyileşmesi sonucunu doğurmuş ve İslâm dünyasında ilk kez geniş makaleler, tebliğler ve özellikle de müstakil kitaplar, sigorta konusunu incelemeye başlamıştır. Sigorta ile ilgili ana görüşler ve bunların teorik esasları ve temel dayanakları büyük ölçüde bu yıllardaki çalışmalarla ortaya konulmuştur. Öyle ki altmışlı yıllardaki tartışmalara katılmayan sonraki dönem âlimlerinin çoğunluğunun sigorta ile ilgili çalışmaları, büyük ölçüde artık klasik bir şablona dönüşerek cevaz verenlerin ve haram kılanların görüşlerinin nakli ve bunlar arasında bir tercih yapma kalıbına dönüşmüştür. Günümüze ve 21. yüzyıla geldiğimizde de sigorta konusu halen daha üzerinde derin fikir ayrılıkları devam eden bir konu mahiyetindedir. Sigorta ile ilgili tartışmalar devam ederken, yetmişli yılların sonundan itibaren İslâm ülkelerinde batıdaki örnekleri gibi kooperatif teşekküllü sigortalar kurulmaya başlanmış ve “tekâful” ya da İslâmî sigorta adını taşıyan bu sigortalar İslâm dünyasında her geçen gün yaygınlık kazanmıştır. Literatürde artık bir yandan sigortanın fikhî hükmü tartışılırken, diğer yandan da “tekâful” ya da İslâmî sigorta sisteminin sorunları ile ilgili ayrı bir tartışma alanı oluşturulmuştur (Hacak 2006: 36).

Ancak, tüm bu bilimsel çalışmalar ve toplantılar sonucunda, İslam hukuku araştırmacıları ve fıkıh bilginleri arasında tam bir mutabakata varılamamıştır. Öyle ki, geleneksel anlamda ticari sigortacılığı tamamen yasak ve haram kabul eden görüşlerin yanında, özellikle kooperatifçilik kapsamındaki sigortacılığa cevaz veren çeşitli araştırmalar da bulunmaktadır. 1980'li yılların başından itibaren İslami coğrafyalarda ilk uygulamaları gerçekleştirilen Katılım Sigorta Sistemi, aslında fıkhi anlamda katılım bankacılığının öngördüğü tüm ilke ve yasaklara tam

anlamıyla uymaktadır. Bunun yanında, konvansiyonel sigortacılığın aksine, katılım sigortacılığı primlerin yatırıma yönlendirilmesinde İslami esaslara uyulmasını, yatırımlar sonucu elde edilen kazançların şirkete ve katılımcılara dağıtılmasını ve karşılıklı kar/zarar paylaşımını kabul etmektedir. Katılım Sigorta Sistemi ile konvansiyonel sigorta sistemi arasında kavramsal farklılıklar, Tablo 1’de karşılaştırmalı olarak özetlenmektedir.

Tablo 1. Katılım Sigorta Sistemi ve Konvansiyonel Sigorta Sistemi’nin Karşılaştırılması

	Katılım Sigorta Sistemi	Konvansiyonel Sigorta
Sözleşme	Bağış ve Acente ya da Kar/Zarar sözleşmesinin birleşiminden oluşan karma bir yapıya sahiptir.	Sigortalıların poliçelerin alıcısı olduğu bir satın alma sözleşmedir.
Şirket	Pay sahipleri katılımcıların adına bir acente gibi hareket eder ve sigortacı yerine operatör olarak adlandırılır.	Sigortalılar ve şirket arasında birebir bir ilişki mevcuttur.
Yüklenim Zararı	Katılımcılar tekafül fonunun da sahibi olduğu için yüklenim riskini de onlar üstlenmektedir.	Pay sahipleri (sigorta şirketi) yüklenim riskini üstlenir
Primler	Tekafül tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır. Bu nedenle alınan katkılar teberru’ (bağış) olarak adlandırılır.	Katılımcıların güvence için ödediği meblağa prim denilmektedir.
Prim Ödenme Şekli	Dönemsel ya da tek seferde gerçekleştirilebilen katkılar tekafül fonuna aktarılır.	Sigortalıların ödemiş olduğu primlerin sahibi sigorta şirketidir.
Prim Sahipliği	Toplanan katkılar katılımcıların ortak sahipliğinin olduğu tekafül fonuna aktarılmakta ve operatör tarafından yönetilmektedir.	Ödenen primlerin sahipliği sigorta şirketine aittir.
Prim ödemesinin gecikmesi	Gecikme durumunda tekafül şirketi faiz işletemez.	Primlerin geç ödenmesi durumunda faiz işletilir.
Sigorta Rizikosu	Katılımcıların rizikosu tekafül havuzuna aktarılır.	Sigortalıların rizikosu sigortalılara kaydırılır.
Prim Fazlası ve Rezervler	Yüklenim fazlası üzerinde katılımcıların ortak sahipliği vardır.	Sigortacı, rezerv ve prim fazlasının sahibidir.
Yatırım	Tekafül fonundaki ve pay sahiplerinin fonundaki varlıklar İslami usullere uygun yatırım	Yasal düzenlemelerde belirlenen kurallar dışında herhangi bir sınırlama

	araçlarına yönlendirilir.	mevcut değildir.
Yasal Düzenleme	Tekafül için belirlenen yasal düzenlemeler ülkeden ülkeye farklılık gösterebilmektedir. Ayrıca İslami bir Danışma Kurulunun kurulması gerekmektedir.	Belirlenen (seküler) yasal düzenlemelere tabidir
Muhasebe	Bir bilanço ve iki gelir tablosu mevcuttur. Şirketin ve katılımcıların gelirleri ayrı hesaplanır. Bazı ülkelerde AAOIFI standartlarının uygulanması gerekir.	Şirketin birer bilançosu ve gelir tablosu mevcuttur.
Reasürans / Retekafül	Katkıların retekafül şirketine devredilmesi gerekmektedir. Anca retekafül şirketinin yokluğu durumunda İslam hukukçuları belli şartlarla tekafül şirketlerinin konvansiyonel reasürans şirketleriyle çalışmasına müsaade etmiştir.	Primler (ve risk) reasürans şirketine devredilir.

Kaynak: Tolefat ve Asutay 2013: 46-47; aktaran Hakan Aslan (2015) Türkiye’de Tekafül (İslami Sigorta) Uygulamaları: Problemler ve Çözüm Önerileri, *Uluslararası İslam Ekonomisi ve Finansı Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 1, Sayı: 1.

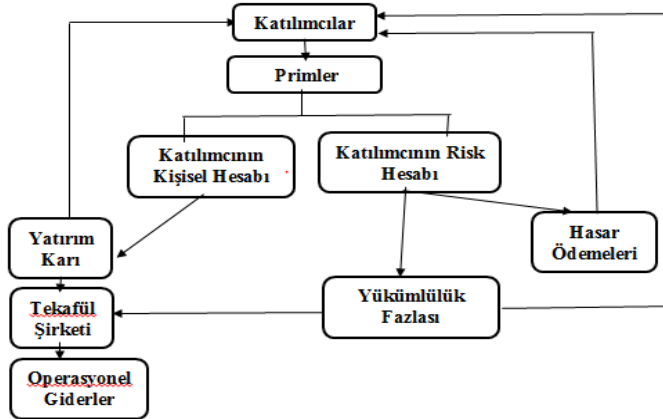
İnternet ansiklopedisi Vikipedi’ye göre Arapça kökenli “kefalet” kelimesinden türetilmiş olan tekafül kelimesinin anlamı, karşılıklı dayanışmak (ya da bir arada hareket etmek) olarak ifade edilebilir. Katılım sigortacılığı, gönüllü katkı ve karşılıklı yardımlaşma ilkesine göre bir araya gelen bireylerin, aralarından birinin karşılaşıacağı olumsuz bir olayın, sorumluluk paylaşımı esasına göre tazmin edilmesi şeklinde yürütülen bir yardımlaşma faaliyetidir. Bu sistemde katılımcıların ödedikleri primlerden oluşan ve İslami esaslara göre faiz dışı yatırım araçları ile ekonomik bir değer kazandırılan fonlar, katılımcıların olası hasarlarının tazmini amacıyla kullanılmaktadır. Konvansiyonel sigortacılıktan bir diğer farkı da bu noktada ortaya çıkmakta ve dönem sonunda elde edilen kazançlar (yatırıma yönlendirilen katkı paylarından operasyonel giderler çıkarıldıktan sonra kalan tutar) sigorta eden ve sigorta edilen arasında paylaşılmaktadır. Daha açık bir ifadeyle, katılımcı sigortanın kapsadığı dönem boyunca ticari teşebbüsün bir ortağı gibi işlev görmektedir. Sadece Müslüman ülkelerde değil aynı zamanda gelişmiş batılı ülkelerde de kabul gören ve geniş bir uygulama alanı bulan, ancak her ülkenin

kendine özgü bir uygulama yöntemi tercih ettiği katılım sigortacılığı, genelde üç farklı model çerçevesinde yürütülmektedir:

1. Mudarebe Sigorta Modeli: Mudarebe yöntemi, sistemin dünyadaki ilk işletmecileri tarafından kullanılmış ve halen çeşitli şekillerde Bangladesh, Brunei, Sri Lanka, and Sudan gibi ülkelerde de kullanılmaya devam edilen bir modeldir. Bu modelde, katılım sigorta şirketleri, katılımcının yatırdığı katkı payını (primleri) ikiye bölmektedir (Katılımcının Tasarruf Hesabı-Kişisel ve Risk Hesabı-Ortak). Katılımcının kişisel hesabında bulunan fonlar, tamamen katılımcının kendisine ait iken, risk hesabındaki fonlar ise, gelecekteki muhtemel risklerin ortaya çıkardığı zararların tazmininde kullanılmak üzere ortak fon havuzunda toplanmaktadır. Böylece, fon havuzunda toplanan hesaplar sanki mütüel ya da kooperatif sigorta gibi faaliyet yürütmektedir. Katılım sigorta şirketi, yatırım gelirlerinin ve yükümlülük fazlasının önceden üzerinde anlaşılmış belirli bir bölümünü, kar elde etmek ve cari giderlerini karşılamak için tahsil etmektedir (Kassimvd 2013: 76).

Aşağıda yer alan Şekil 1'den de görüldüğü üzere, sistemin yürütülmesinden sorumlu girişimci, katılımcılardan periyodik olarak toplanan katkı paylarını, katılım fonuna aktarmakta, cari giderler ve hasar ödemeleri yapıldıktan sonra kalan tutar İslami esaslar doğrultusunda çeşitli yatırım araçlarına yönlendirilmektedir. Emek-sermaye ortaklığı çerçevesinde ve katılımcılar ile şirket arasında mudarebe sözleşmesinin imzalanmasını müteakip, oranı önceden belirlenmiş olan kar tutarı, dönem sonunda taraflar arasında paylaşılmaktadır. Mudarebe modelinin uygulama esasları, Şekil 1'de özet bir biçimde verilmektedir.

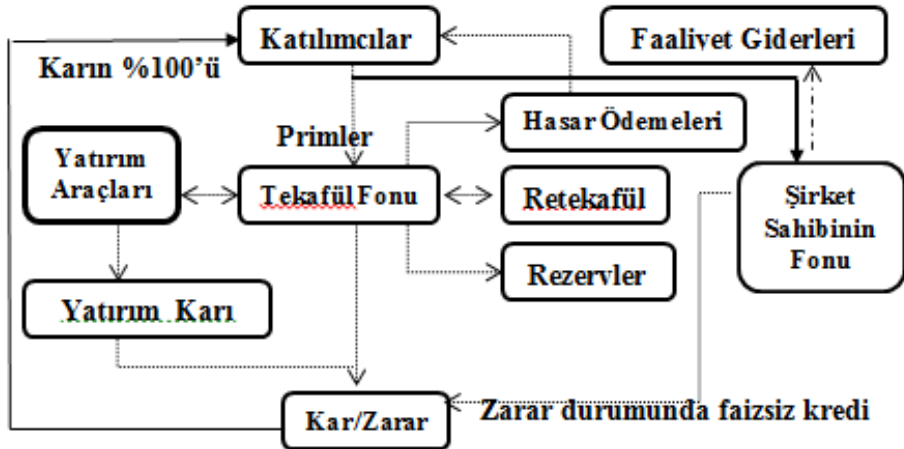
Şekil 1. Mudarebe Sigorta Modelinin Çalışma İlkeleri

Kaynak:Kassim vd., 2013: 78

2. Vekâlet Sigorta Modeli: Katılım sigorta şirketlerince yaygın bir biçimde kullanılan bu modelde, katılımcı kişisel hesabına katkı payı ödemesi yapmakta ve katılım şirketi faaliyet giderleri için, katılımcının risk hesabından aylık veya yıllık olarak kesintiler yapmaktadır. Her yıl yenilenebilir sigorta ürünleri için katkı payları katılımcının özel hesabında toplanmaktadır. Katılım sigorta şirketi, yürüttüğü (dürüst faaliyet gösterme ve gelir/gider dengesizliğini ortadan kaldırma amaçlı) faaliyetlerden doğan giderleri karşılamak için vekâlet ücreti almaktadır (Kassim vd., 2013: 77). Bu sistemde, katılım sigorta şirketi tarafından katılımcının hesabında biriken varlıklarının yükümlülüklerini aşan kısmı ve şirketin portföy yönetim hizmeti sonucu ortaya çıkan yatırım gelirleri, katılımcıya geri ödenmektedir. Aşağıda yer alan Şekil 2’den de görüldüğü üzere, eğer herhangi bir yatırım zararı ile karşılaşıldığında ise, katılım şirketi ilgili fona faizsiz kredi açmaktadır.

Şekil 2. Vekâlet Sigorta Modelinin Çalışma İlkeleri

Kaynak: PricewaterhouseCoopers, Takafül: Growth Opportunities in a Dynamic Market, http://www.pwc.com/bm/en/services/assets/takaful_growth_opportunities.pdf

Yukarıdaki şekilden de görüleceği üzere, katılımcılardan toplanan katkı payları, yine iki temel hususta değerlendirilmektedir. Birincisi, toplanan katkı paylarının bir kısmı, temel sigortacılık faaliyetlerini yerine getirmek amacıyla kullanılmakta, yani katılımcının gelecekteki muhtemel hasarlarının tazmininde ve diğer sigortacılık faaliyetlerinde (retekafül giderleri ve rezerv olarak) yararlanılmaktadır. İkinci olarak, toplanan katkı payları sigorta şirketinin belirlediği çeşitli yatırım araçlarına

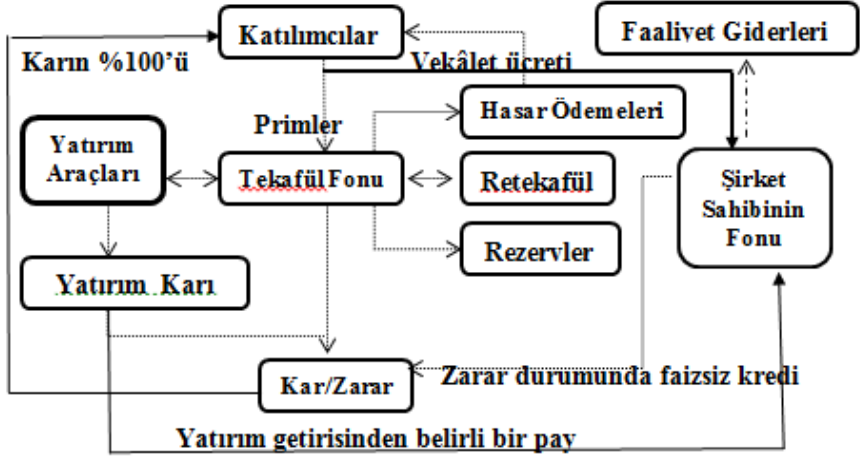
yönlendirilmekte ve muhtemel yatırım karlarının tamamı yine katılımcıya ödenmektedir.

Daha açık bir ifadeyle, şirket ile katılımcı arasında bir vekâlet sözleşmesi imzalanmaktadır. Bu sözleşme ile ilgili şirkete gelecekteki hizmetleri karşılığı (katılımcıların ödedikleri katkı paylarından) olarak belirli bir ücret (vekâlet ücreti) ödenmektedir. Katılım sigorta şirketi aldığı bu vekalet ücreti ile kendi faaliyet giderlerini karşılamaktadır. Bu modelde, katılımcılardan toplanan katkı payları ortak bir fonda toplanmakta ve bu fonun portföy yönetim hizmeti için (ve hasarların tazminine yönelik hizmetler karşılığı) katılım sigorta şirketine belirli bir ücret ödenmektedir. Ancak, bu durumda yatırımlar sonucu elde edilen kazançlardan, katılım şirketine herhangi bir ödeme yapılmamaktadır. Sözleşme sahiplerine ise, olası hasarların ödemeleri yapıldıktan sonra elde edilen kazançların tamamı geri ödenmektedir.

3. Karma Sigorta Modeli: Yukarıda kısaca açıklanan iki modelin bir arada kullanılmasıyla ortaya çıkan melez yapıda, taraflar arasında iki farklı sözleşme imzalanmaktadır (hem vekâlet, hem de mudarebe sözleşmesi). Katılım sigortacılığında en çok tercih edilen bu modelde, şirket fon yönetimi hizmeti karşılığında prim havuzundan belirli bir ücret alırken, aynı zamanda dönem sonunda ortaya çıkan kardan da pay almaktadır. Ancak genelde karma sigorta şirketinin asıl geliri, yatırım karından payına düşen tutar olmaktadır.

Bu modelde, şirketin üstlendiği faaliyetler için vekâlet sözleşmesi, yatırım faaliyetleri sebebiyle de mudarebe sözleşmesi imzalanmaktadır. Şirket, üstlendiği faaliyetlerde (sözleşme sahiplerinin fon yönetim hizmetleri) poliçe sahiplerinin bir vekili gibi görev yapmakta ve ödenen primlerin belirli bir oranını, vekâlet ücreti adı altında almaktadır. Başarılı bir fon yönetim süreci sonunda, eğer poliçe sahiplerinin fonlarında bir fazlalık söz konusu olduğunda, adeta bir teşvik primi şeklinde katılım şirketine de bir ödeme yapılmaktadır (Lim vd. 2010: 13). Modelin işleyişindeki en dikkat çekici farklılık ve bu yöntemi Vekâlet Sigorta Modelinden ayıran başlıca husus, katılım sigorta şirketinin elde edilen yatırım karlarından da pay almasıdır. Bu hususun dışında, Karma Sigorta Modelinin işleyişi ile Vekâlet Sigorta Modelinin çalışma prensipleri büyük ölçüde örtüşmektedir.

Şekil 3. Karma Sigorta Modelinin Çalışma İlkeleri

Kaynak: PricewaterhouseCoopers, Takafül: Growth Opportunities in a Dynamic Market, http://www.pwc.com/bm/en/services/assets/takaful_growth_opportunities.pdf

4. Katılım Sigorta Sisteminin Küresel Gelişimi ve Mevcut Uygulamaları

Katılım sigorta sistemi, dünyanın gelişmiş ya da gelişmekte olan pek çok bölgesinde, ülkeden ülkeye değişebilen uygulamaya dönük çeşitli farklılıklar çerçevesinde, gittikçe artan bir yoğunlukta tercih edilmektedir. Bu sistem, Afrika kıtasında (başta Sudan olmak üzere Kenya, Tunus, Mısır, Cezayir, Senegal gibi ülkelerde), Körfez İşbirliği Konseyi ülkelerinde (başta Suudi Arabistan olmak üzere Kuveyt, Umman, Katar, Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri vb.), Uzakdoğu ve Güney Doğu Asya bölgesinde (Malezya, Pakistan, Endonezya, Singapur, Brunei Sultanlığı vb.) pek çok katılım sigorta şirketi tarafından yürütülmektedir. Dünya genelinde ilk katılım sigortacılığı, 1979 yılında Sudan'da uygulanmaya başlamış ve bu tarihten itibaren sistem pek çok ülkede hem kavramsal açıdan, hem de uygulama yöntemleri bakımından hızla gelişmiş ve kabul görmüştür.

Son yıllarda özellikle Ortadoğu'da tekafül sigorta şirketlerinin sayısı hızla artmaktadır. Tekafül sigortası sunan bu şirketlerin bir kısmı sadece tekafül odaklı sigorta şirketleri iken, bazıları ise klasik anlamda sigorta ürünlerinin yanı sıra tekafül ürünleri de sunmaktadır. Tekafül şirketlerinin bir kısmı tekafül ürünleri sunmak amacıyla kurulurken, kimileri ise büyük sigorta gruplarının tekafül branşları olarak faaliyet gösterebilmektedir.

Örneğin, TakafulMalaysia^a sadece tekafül sigortacılığı için oluşturulmuş bir şirkettir. Diğer taraftan, Bahreyn'de faaliyette bulunan AllianzTakafül^b ise ünlü Alman sigorta şirketleri grubu Allianz'ın tekafül hizmeti sunan bir şirkettir. Benzer şekilde, meşhur reasürans şirketi Swiss Re'nin retakafül hizmeti sunan SwissRetakafül^c isimli bir uydu firması bulunmaktadır (<http://www.tekafulsigorta.com>). Ayrıca, Axa^d, Aviva^e, UK Prudential^f gibi şirketlerin yanı sıra Munich-re^g, Hannover-re^h, Scorⁱ gibi reasürans şirketleri de, İslam hukuku uyumlu faaliyetlerini devam ettirmektedirler.

Dünya nüfusunun yaklaşık %25'ine tekabül eden Müslüman toplumlar dâhilinde İslami finans sektörü çok ciddi bir büyüme eğilimi yakalamış (2009-2014 yılları arasında yaklaşık büyüme oranı %20) ve Ernst and Young (2014) raporuna göre 2018 yılında küresel İslami bankacılık aktiflerinin büyüklüğünün de 3,4 trilyon ABD dolarına ulaşması beklenmektedir. Bank Negara Malaysia tarafından yapılan tahminlere göre, küresel katılım sigortası piyasasının büyüklüğü 2020 yılında, yakaladığı çift haneli büyüme oranı kapsamında 42 milyar dolara ulaşacağı düşünülmektedir. Ancak, katılım sigorta sistemine yapılan katkı payı bakımından, diğer bir ifadeyle fon yaratma kapasitesi açısından sistemin yarısından fazlasını sağlayan Suudi Arabistan'daki ekonomik ve siyasi gelişmeler (özellikle petrol fiyatlarındaki değişimler), hedeflerin gerçekleşmesi sürecinde belirleyici bir rol oynayabilir. Suudi Arabistan, bu anlamda ticari bankalarda tutulan İslami finansal varlıkların büyüklüğü bakımından da neredeyse Endonezya, Türkiye, Birleşik Arap Emirlikleri(BAE) ve Malezya'daki varlıkların toplamına yaklaşmaktadır.

Uluslararası Kooperatif ve Karşılıklı Sigorta Federasyonu (2016) verilerine göre günümüzde dünya genelinde 184 adet katılım sigorta şirketi faaliyet göstermekte olup, bu şirketlerin önemli bir kısmı Körfez İşbirliği Konseyi üyesi ülkeler (GCC) ile Güneydoğu Asya Uluslar Birliği (ASEAN) üyesi ülkelerde bulunmaktadır. Katılım bankacılığı açısından son 10 yıldır çift haneli büyüme ivmesi yakalayan bu bölgelerde, hukuki anlamda da, mevzuat altyapısına ilişkin önemli düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Örneğin; Suudi Arabistan Parasal Ajansı, ülkede

^a<http://www.takaful-malaysia.com.my/>

^b <http://www.allianz.com>

^c<http://www.swissre.com/reinsurance/insurers/retakaful/>

^d<https://www.axa.com.my/>

^e<https://www.sunlifemalaysia.com/>

^f<http://www.prudential.co.uk/>

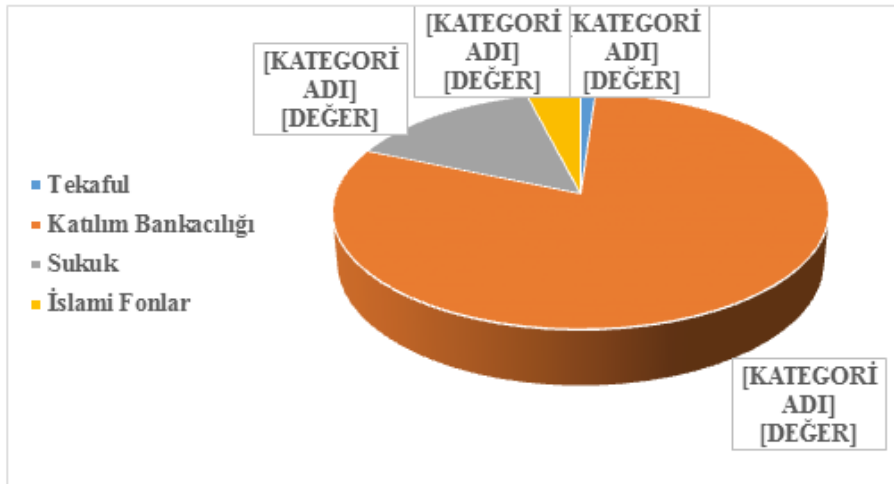
^g<https://www.munichre.com>

^h<https://www.hannover-re.com/>

ⁱ<https://www.scor.com/>

kurulan tüm sigorta şirketlerine, kooperatif işletme modeline uygunluk şartı getirmiştir. Bu yasal mevzuatın, yürürlükte olan katılım sigorta sistemi nedeniyle çıkarıldığı düşünülse de, aslında genel anlamda ülkedeki tüm sigorta şirketleri için İslam hukuku uyumlu bir sigortacılık modelinin geliştirilmesi öngörülmektedir. Öte yandan, BAE’nde güçlü ve elastik bir katılım sigorta sisteminin kurulması için önemli adımlar atılmıştır. BAE Sigorta Otoritesi Kurulu’nun 2010 yılında çıkardığı dört no’lu karara göre, katılım sigorta şirketlerinin ürünlerinin sadece İslami açıdan değerlendirilmesini yasaklanmıştır. Ayrıca, sisteminin Güneydoğu Asya’daki en önemli ülkesi olan Malezya’daki yerel merkez bankası tarafından, katılımcıların menfaatlerinin korunması ve katılım sigorta şirketlerinin etkinliğinin/sürdürülebilirliğinin sağlanması için, gelişmiş bazı düzenleyici girişimlerde bulunulmuştur(Katılım Sigorta Faaliyetlerinin Çerçevesi Kanunu-2012, İslami Finans Hizmetleri Kanunu-2013 ve Hayat Sigortacılığı ve Aile Katılım Sigortacılığı Kanunu-2013). Genel anlamda, katılım sigorta sistemine ilişkin özellikle Körfez İşbirliği Konseyi üyesi ülkelerde gözlenen pozitif büyüme, birkaç dikkat çekici nedene dayanmaktadır. Bu nedenler arasında; istikrarlı büyüme oranları, harcanabilir gelirlerde gözlenen artışlar, sigortanın gerekliliğine dair farkındalığın artması ve dini nedenlerle şeriat uyumlu sigortanın kabul görmesi, sayılabilir (MIFC2015: 2-4). Ancak, dünyada katılım sigortacılığı piyasası, toplam İslami finans piyasası içerisinde çok küçük bir pazar payına (%1,1) sahiptir (Şekil 1).

Şekil 4. İslami Varlıkların Oransal Dağılımı (%) 2013

Kaynak: İslami Finansal Hizmetler Kurulu, İslami Finansal Hizmetler Sektörü İstikrar Raporu.

Avrupa’da İslami finans hizmetleri, daha çok katılım bankacılığı üzerine yoğunlaşmasına rağmen, perakende katılım bankacılığının sektör içerisindeki payı arttıkça, İslam hukuku uyumlu sigorta talebinin de artacağı kuşkusuzdur. Bu süreçte Batı Avrupa bölgesi, gelişmekte olan diğer Müslüman ülkelere nazaran daha hızlı bir gelişim göstermektedir. Katılım sigortacılığının asıl hedef kitlesi, Avrupa’da yerleşik, sigorta konusunda farkındalığa sahip ve gerekliliğine inanan 53 milyon Müslüman nüfustur. Birçok sektör uzmanı, Avrupa’da sigorta sektörünün doyum noktasına ulaşması nedeniyle, katılım sigortacılığının Avrupa’da, geleneksel piyasalar olan Ortadoğu ve Güney doğu Asya ülkelerin nazaran daha dramatik biçimde gelişeceğini düşünmektedir. Müşteriler açısından bu sistem, sözleşmelerin şeffaflığı, şirketlerin yatırımlarında bazı sektörlerden (alkol, kumar, tütün vb.) uzak durması, sosyal sorumluluk yatırımlarına artan ilgi doğrultusunda, daha etik bir tercih olarak değerlendirilmektedir. Avrupa’da ilk katılım sigorta şirketi 2002 yılında Lüksemburg’da kurulmuş olup, günümüzde birçok şirket çeşitli katılım sigortacılığı ürünlerini piyasaya sunmaktadır. Örneğin; Fransız müşterileri hedefleyen Swiss Life, Avrupa’nın ilk “Aile Tekafülü-Hayat Sigortası” ürününü piyasaya çıkarmış ve Salam Epargne and Placement şirketi ise, “Bağımsız Avrupa İslami Finans Komitesi’nden İslam hukuku onaylı hayat sigortacılığı ürünlerini piyasaya çıkarmıştır. İngiltere, Fransa ve Almanya’da, yoğun bir biçimde İslami finansal hizmetlerin sunumundaki esas amaç, bu ülkelerde yaşayan kalabalık Müslüman nüfustur. Ancak, Fransa, İslam hukukuna uygun sigortacılık ürünlerinin piyasaya arzı amacıyla yapılan vergi mevzuatı ve düzenleyici reformlar hususunda, Avrupa’daki en aktif ülkedir (Jaffer 2013: 42-45).

Diğer taraftan, Nijerya, Pakistan, Mısır ve Bangladeş gibi nüfusunun büyük çoğunluğu Müslüman olan bazı ülkelerde ise, katılım sigorta piyasası henüz başlangıç düzeyinde olup, konvansiyonel sigortanın kullanım yaygınlığı GSMH’nin %2’sinin de altındadır. Genel olarak son yıllara bakıldığında, küresel katılım sigortacılığının büyüme hızının yıllık %20 oranında devam edeceği tahmin edilirken, konvansiyonel sigortacılık primlerinin ise, sadece %2,5 oranında büyüyeceği öngörülmektedir. Uluslararası kredi derecelendirme kuruluşları tarafından (örneğin; Standard and Poors gibi) yakından izlenen katılım sigorta piyasası, yönetim yapısı bakımından konvansiyonel sigorta şirketlerinin tüm uygulamalarına tabi olmakla birlikte, aynı zamanda “şeriat kurulu” olarak ifade edilen bağımsız bir organizasyona da sahiptir. Bu kurulun görevi, sigorta şirketlerini süreçler, yatırımlar ve ürünler bakımından İslam hukuku kurallarına uyumunu sağlamaktır. Aslında dünyadaki Müslüman nüfusun %60’ının 25 yaş altı olması ve bu genç nüfusun giderek daha da

zenginleşmesi, bir bakıma bu kitlenin en az 40 yıl sistemde müşteri olarak kalacağı anlamını da taşımaktadır. Diğer taraftan, Japonya ve Asya Kaplanları olarak ifade edilen gelişmiş ülkelerde, toplam prim düzeyi GSMH'nin %9,3'ü iken, bu oran Ortadoğu, Afrika ve Güneydoğu Asya ülkelerinde yalnızca %3 düzeyindedir. Bu tablo gösteriyor ki, konvansiyonel sigortacılığın küresel düzeyde 3,7 trilyon dolara ulaşan prim üretimi, katılım sigortacılığının aslında ne büyük bir gelişme potansiyeli olduğunu göstermesi bakımından oldukça dikkat çekicidir (PricewaterhouseCoopers 2008: 8).

5. Katılım Sigorta Sistemi'nin Türkiye'de Uygulanabilirliğinin Analizi

5.1. Sistemin Uygulanabilirliğini Destekleyen Gelişmeler

Toplam nüfusunun yaklaşık %99'unun İslam dinine mensup olduğu ve Türkiye İstatistik Kurumu-2015 yılı verilerine göre çalışma çağındaki (15-64 yaş arası) nüfusun 54 milyon kişiye, kayıtlı istihdam sayısının ise 25,5 milyon kişiye ulaştığı görülmektedir. Bu büyük potansiyel çerçevesinde, Türk sigorta sektörünün 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren gelişen tarihine bakıldığında, konvansiyonel sigortacılık sektörünün bugün gelinen noktada önemli ilerlemeler kaydettiği ve ciddi ölçek büyüklüklerine ulaştığı gözlenmektedir. 2015 yılı verilerine göre, üretilen toplam sigorta prim tutarının 31 milyar TL'ye (2014 yılı için yaklaşık 25,8 milyar TL), dönem içi yazılan poliçe sayısının da 53 634 279 âdete ulaşmış olup, konvansiyonel sigorta sektöründe çalışan kişi sayısı 13 000'den fazladır. Hayat sigortacılığı dışındaki faaliyetlerde yıllık büyüme oranı yaklaşık %20 olup, toplam prim üretiminin %87'sini karşılık gelmektedir.

Katılım Sigorta Sistemi'nin toplum nezdinde yaygın bir biçimde kabul görmesi ve gelişebilmesi, büyük oranda katılım bankacılığının gelişimi ile doğru orantılıdır. Çünkü katılım sigorta poliçelerinin halka ulaştırılmasında en yaygın dağıtım kanalı, katılım bankalarıdır. Bu kapsamda, bireylerin kredi talepleri için başvurdukları katılım bankaları, katılım sigorta faaliyetlerinin de gelişimini hızlandıracaktır. Bu nedenle, piyasada çeşitli tüzel kimlikler altında, az sayıda katılım sigorta şirketleri bulunmakla birlikte, sistemin kısa vadede ivme kazanabilmesinin yegâne yolu, ciddi dağıtım kanalı altyapısına sahip katılım bankalarının sigorta poliçesi satış adetlerini artırmasından geçmektedir.

Türkiye'de halen altı banka ile sürdürülen Katılım Bankacılığı hizmetleri, hızlı gelişimini devam ettirmekte ve her geçen yıl sisteme giriş yapan banka sayısı artmaktadır. Türkiye Katılım Bankaları Birliği verilerine

göre, 2015 yılı itibarıyla faaliyette bulunan bankaların toplam aktifleri 120,3 milyar TL iken, özsermayeleri 10,6 milyar TL'ye ulaşmıştır. Sistemdeki bankaların şube sayısı 1080, bu bankalarda çalışan kişi sayısı 16 554'e ulaşmıştır. Sistemde toplanan fonların büyüklüğü 74,4 milyar TL ve kullanılan fonlar ise, 79,2 milyar TL olarak gerçekleşmiştir.

Türkiye'nin İslami finans ve katılım sektörü için büyük potansiyeli olan bir piyasa olduğu ortak görüşü bulunmaktadır. Çünkü Türkiye Müslüman nüfusu en fazla olan 8. ülkedir. Katılım sigortacılığı açısından bu durum Türkiye'nin önemli bir sektör olacağına işaret etmektedir. Bugün Neova Sigorta şirketi ile başlayan katılım sigortacılığı uygulamaları, Kuveyt Türk Bankası ile Doğa Katılım Sigortası tarafından da uygulanmakta ve daha fazla yabancı katılım sigorta şirketlerinin Türkiye'de faaliyette bulunmaya başlamaları ile birlikte sistemin önemli gelişmeler kaydetmesi beklenmektedir. Dubaili Salama katılım şirketi, HSBC Group ve Allianz Grubu, Türkiye'de katılım sigortacılığı üzerine çalışmalarda bulunmaktadır. Bu durum gelecekte katılım sisteminin sektöre uyum sağlayabileceği yönündeki görüşleri desteklemektedir. Türkiye'de katılım piyasasının gelişmesi, hem sosyal katılım hem de ekonomik kalkınma açısından kritik önemdedir. Türkiye'de sistem faiz, belirsizlik, kumar kaygısı taşıyan; bu sebep ile sigorta yaptırmayan önemli bir kesime hitap edecektir ve bu kesimin fonları sisteme dâhil olacaktır. Böylelikle, sigortanın tabana yayılması, finansal sisteme şokları daha iyi emen, tüketimi yumuşatan ve öngörülemeyen olaylar ile ilişkili riskleri yöneten bir yapı kazandıracaktır (Dalkılıç ve Ada 2014: 52).

5.2. Sistemin Uygulanabilirliğinin Önündeki Kısıtlar

Türkiye'de özel finans kurumlarının 2005 yılında 5411 sayılı Bankacılık Kanunu kapsamında "Katılım Bankalarına" dönüşmesini müteakip, 2007 yılında çıkarılan 5684 sayılı bir başka kanun ile sigortacılık yasası da yürürlüğe girmiştir. Ancak sigortacılık kanunu içerisinde katılım sigorta sistemine ilişkin olumlu (destekleyici) ya da olumsuz (engelleyici) hiçbir düzenleyici hükmün bulunmaması, sistemin gelecekte uygulanabilirliğine dair belirsizlikleri ortadan kaldırmamaktadır. Daha açık bir ifadeyle, konvansiyonel sigortacılık ile aralarında önemli kavramsal farklılıklar bulunmasına rağmen, katılım sigorta sisteminin mevcut sigorta kanunu çerçevesinde faaliyetlerini sürdürmek zorunda kalması, sistemin gelişimini sınırlandıran en önemli engel olarak karşımıza çıkmaktadır.

Öteyandan, T.C. Başbakanlık Diyanet İşleri Başkanlığı ile koordinasyon içerisinde, "Katılım Sigortacılığı Danışma Kurulu" olarak ifade edebileceğimiz ya da benzeri bir yapılanmanın ihdas edilmemiş olması,

dini hassasiyetleri yüksek bireylerin konuya ilişkin yeterince bilinçlendirilmelerini ve sisteme müdahil olmalarını engellemektedir.

5.3. Sistemin Uygulanabilirliğini Artırmak için Alınması Gereken Tedbirler

Katılım sigortacılığı talep eden potansiyel müşteriler açısından(gerek İslam hukuku doğrultusunda yapılan yorumlar ve fetvalar açısından, gerekse sistemin çalışma prensiplerine ilişkin teknik bilgilendirmeler bakımından), sadece tavsiyeler veren bağımsız bir danışma kurulunun varlığı, sistemin uygulanabilirliğini artıracak ve geniş kitlelerce kabulünü hızlandıracaktır. Bu noktada, bireylerin katılım sigorta sistemine ilişkin olası tereddütlerini ortadan kaldıracak ve konuya ilişkin açıklayıcı bilgiler sunacak merkezi bir yapılanmanın, nasıl kurgulanacağına dair taslak bir öneri aşağıda (Şekil 2) özetlenmektedir.

Şekil 5. “Katılım Sigortacılığı Danışma Kurulu” Taslak Organizasyon Çalışması

Bankacılık, finans ve para/sermaye piyasaları konularında uzman akademisyenler ile desteklenen, İslam hukuku ve ilgili fıkıh/fetva konularına hâkim din âlimlerinden müteşekkil bu yapı, katılım sigorta piyasasından profesyonel yöneticilerin de katkısıyla, daha etkin bir yapıya kavuşturulacaktır. Hazine Müsteşarlığı bünyesinde sigortacılık konusu ile ilgili düzenleme ve denetleme yetkisine sahip iki bürokratik makamın (Sigorta Denetleme Kurulu Başkanlığı ve Sigortacılık Genel Müdürlüğü) haricinde, doğrudan Hazine Müsteşarına bağlı üçüncü bir danışma kurulunun ihdas edilmesi, katılım sigortacılığı ve katılım (özel) emeklilik sisteminin uygulanabilirliğini artıracaktır. Katılım Sigortacılığı Danışma Kurulu, öncelikle uluslararası işbirliği çerçevesinde, dünyadaki diğer fetva kurullarının ve düzenleyici üst kuruluşların (Örneğin; Islamic Financial Services Board-İslami Finansal Hizmetler Kurulu gibi) nihai kararlarının analiz edilmesi, İslam hukuku kurallarının yorumlanmasında

standardizasyon ve diğer ülkelerdeki çalışmalar ile uygulama birliğinin sağlanması konularından sorumlu olacaktır.

Öte yandan, potansiyel müşterilerde katılım sigortacılığına ilişkin farkındalığın artırılması, sistemin uygulanabilirliğine dair stratejik öneme sahip bir diğer husustur. Türkiye'nin tecrübe ettiği yaklaşık 30 yıllık bir uygulama geçmişine sahip katılım bankacılığı örneği göstermektedir ki, tüketiciler nezdinde konuya ilişkin henüz yeterli bir bilgi birikimi oluşturulamamış ve kamuoyunun kapsamlı bir şekilde bilinçlendirilmesi sağlanamamıştır. Diğer bir ifadeyle, katılım bankacılığının ilk uygulamalarının müteakip günümüze kadar geçen zaman diliminde, katılım bankacılığını toplam bankacılık sistemi içerisindeki ağırlığının %5 civarında kalması, tüketicilerde henüz katılım bankacılığı ve ürünlerine ilişkin yeterli bir algının oluşturulamadığı düşüncesini desteklemektedir. Son yıllarda kamunun her anlamda güçlü desteği ve uluslararası gelişmelerin olumlu yansımaları söz konusu olmasa, müşteriler açısından mevcut farkındalık düzeyi ile sistemin sürdürülebilirliği mümkün gözükmemektedir. Aslında, benzer durum, İngiltere ve Singapur'da yerleşik Müslüman nüfus arasında yapılan bir araştırmada da müşahade edilmiştir (Coolen-Maturi2013: 102, Maysami ve Williams 2006: 232). Malezya'da yapılan başka bir araştırmada ise, tüketiciler açısından rekabetçi fiyatlar ile "farkındalık düzeyini" yükseltmenin, sistemin kabul görmesi için yegâne şartlar olduğuna dair bulgulara ulaşılmıştır (Ayinde ve Echchabi 2012: 412).

Bu nedenle, katılım bankacılığı kapsamında mevcut sigortacılık sistemine alternatif bir sigorta ve emeklilik sisteminin varlığı, yükseköğretim kurumlarının eğitim-öğretim müfredatlarına uygun bir biçimde entegre edilmelidir. Üniversitelerin eğitim-öğretim programlarına İslam ekonomisi ve finansı üst başlığında, çeşitli katılım sigorta sistemi konularının zorunlu/seçmeli dersler biçiminde eklenmesi veya yüksek lisans programlarının açılması, bir taraftan toplumsal bilinçlenmeyi artırırken, diğer taraftan piyasaya daha nitelikli insan kaynağı arzını sağlayacaktır. Öte yandan, toplumsal farkındalığın artırılmasında, sistemin önde gelen mesleki kuruluşu olan Türkiye Katılım Bankaları Birliği'ne önemli sorumluluklar düşmekte olup, kurumsal organizasyon yapısının bu hedef doğrultusunda revize edilmesinde yarar bulunmaktadır. Başta Türkiye Katılım Bankaları Birliği olmak üzere tüm mesleki kuruluşlar, örneğin; yazılı/görsel medyada katılım sigortacılığı ile ilgili programların mali/teknik açıdan desteklenmesi, kamu spotlarından tanıtım ve bilgilendirme amaçlı yararlanılması, konferans, kongre, panel gibi etkinliklerin desteklenmesi gibi konularda öncelik almalıdır.

Diğer taraftan, mevcut piyasalarda İslam hukuku uyumlu ve uzun vadeli yatırım araçlarının nicel yetersizliği, katılımcılardan toplanan fonların değerlendirilmesini zorlaştırmakta ve maliyetlerin artmasına neden olmaktadır. Özellikle uzun vadeli sukuk ihraçlarının tatminkâr boyutlardan uzak olması, “aile tekafülü” olarak adlandırılan hayat sigortacılığı ürününün (kısa vadeli yatırım araçlarıyla finanse edilmesi nedeniyle) gelişimini olumsuz etkilemektedir. Doğal olarak bu durum vade uyumsuzluğu nedeniyle, şirketlerin yeniden yatırım riskinin de artmasına sebep olmaktadır. Diğer taraftan, sermaye piyasasında yeterli İslami finansal araçların bulunmaması, genellikle şirketlerin portföylerinde atıl fon tutması ya da yurtdışı yatırımlar nedeniyle kur riski üstlenmeleri sonucunu doğurmaktadır.

Ayrıca, Türkiye’de çalışılacak retakafül şirketinin olmaması nedeniyle, bu alanda ortaya çıkan boşluğun doldurulması için bir şirket kurulması gerekmektedir. Çünkü bu alanda çalışmak isteyecek olan katılım şirketlerinin ilk ihtiyaç duyacağı unsurlardan biri de retakafül şirketinin varlığıdır. Devletin bu alanda teşvik vererek bu alandaki boşluğun doldurulması için gerekli çalışmaların yapılması gerekmektedir. Katılım şirketlerinin artmasıyla beraber en önemli ihtiyacın retakafül şirketleri olacağı aşikârdır. Bu nedenle katılım şirketlerinin gelişmesiyle beraber retakafül şirketlerinin de altyapısının oluşturulması gerekmektedir (Aslan 2015: 112)

6. Sonuç ve Öneriler

Katılım Finans Sistemi ya da geleneksel tanımı ile İslami Finans Sistemi’nin içinde bulunduğumuz yüzyıla uygun yorumları ve uygulamaları, özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yaygınlaşmaya başlamış ve küresel finans çevrelerince süratle kabul görmüştür. Bu çerçevede, katılım bankaları, atıl tasarrufların mevcut ekonomik ve finansal sistem ile bütünleşmesi, istihdamın artırılması, ürün/hizmet çeşitliliğinin geliştirilmesi, özellikle reel sektörün daha işlevsel kredilendirilmesi gibi stratejik işlevleri yanında, müşterilerinin temel sigorta ihtiyaçları doğrultusunda topladığı primleri, faiz dışı yatırım araçlarında değerlendiren bir yöntemi de (katılım-İslami sigorta sistemi) kullanmaktadırlar.

Bu çalışmanın temel amacı, Katılım Bankacılığı çerçevesinde alternatif bir sigorta sistemi olan Katılım Sigorta Sistemi’nin İslam hukuku bakımından kavramsal çerçevesi, temel varsayımları ve konvansiyonel sigorta uygulamaları ile karşılaştırmalı bir biçimde çalışma ilkelerini ortaya koymak ve çeşitli ülkelerdeki yerel uygulamaları incelemektir. Bu

çalışmada ayrıca, yapılan nitel araştırmalar ve alanyazın çalışması kapsamında, Türkiye’de sistemin kabul görmesi ve yaygınlaşabilmesi hususunda alınması gereken tedbirler ve yapılması zaruri düzenlemeler ayrıntılı bir biçimde analiz edilmektedir.

“İslami kuralların ekonomi ve finans sistemlerini şekillendirmesi sonucu ortaya çıkan, birey ve toplum açısından daha adaletli ve müreffeh bir hayat biçimi” olarak özetleyebileceğimiz katılım finans sistemi, Türkiye’de özellikle katılım bankacılığı yoluyla oldukça geniş bir uygulama alanı bulmuştur. Toplam nüfusun yaklaşık %99’unun İslam dinine mensup olduğu ve göreceli olarak genç bir nüfus yapısına sahip olan Türkiye’de katılım bankacılığının gelişmesi ve yaygınlaşması, katılım sigorta sisteminin de geniş kitlelerce rağbet görmesini doğrudan etkileyecektir.

Türkiye’nin katılım bankacılığı ve sigortacılığı konularında çok önemli bir potansiyeli olduğu hususunda, yurtiçi/yurtdışı bankaların ya da yerli/yabancı danışmanlık firmalarının herhangi bir tereddüdü bulunmamaktadır. Ancak bu süreçte katılım sigorta sisteminin hızlı bir gelişim süreci gösterebilmesi ve etkin bir biçimde faaliyet göstermesi için, alınması gereken bazı tedbirler bulunmaktadır. Öncelikle, katılım sigortacılığına ilişkin mevzuat altyapısının güçlendirilmesi diğer bir ifadeyle, katılım sigortacılığı konusunu, yürürlükte olan sigorta kanunundan ayrı bir şekilde değerlendirilmesi gerekmektedir. Yine bu çerçevede, T.C. Başbakanlık Diyanet İşleri Başkanlığı ile koordinasyon içerisinde çalışan, T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı bünyesinde “Katılım Sigortacılığı Danışma Kurulu” ya da benzeri bir yapılanmanın ihdas edilmesi, sistemin teorik altyapısının oluşturulması bakımından yararlı olacak ve böylelikle sistemin gelecekteki işlevselliğini artacaktır.

İslam hukuku uyumlu (özellikle uzun vadeli) sermaye piyasası araçlarının kullanımının artması ve çeşitlenmesi, katılım sigorta şirketlerini, fon yönetimi ve performansı bakımından rahatlatacak ve piyasaya sundukları ürün çeşitliliğini de artıracaktır.

Katılım sigortacılığının Türkiye’deki ilk uygulamalarının müteakip günümüze kadar geçen zaman diliminde, tüketicilerde sisteme ilişkin yeterli bir algının ve farkındalığın oluşturulamadığı görülmektedir. Ancak dünyada yüzyıllardır devam eden bir bankacılık sisteminin (konvansiyonel) yerine, birkaç on yılda alternatif bir model (katılım bankacılığı) ikame etmek, kolay bir faaliyet olarak görülemez. Bu durum nedeniyle, katılım sigortacılığının da bilinilirliğini sınırlanmakta, fakat aynı zamanda da potansiyel müşterilerin bilinçlendirilmesi faaliyetinin önemini de gözler önüne sermektedir.

Türkiye’de katılım sigorta şirketlerinin sektörde ortak iş yapabilecekleri retekafül şirketlerinin kurulması, katılım sigorta şirketlerinin teknoloji altyapısını ve insan kaynağı kalitesini artırması, aynı zamanda katılım sigortası ürünlerinin çeşitlendirilmeleri, sistemin çekiciliğini artıracak faaliyetler olarak düşünülmelidir. Bu çerçevede, İstanbul Finans Merkezi projesi doğrultusunda katılım finans sistemine olan kamunun güçlü desteği, katılım sigortacılığının da gelişimini destekleyecek en önemli husus olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kaynaklar

- Aslan, Hakan “Türkiye’de Tekafül (İslami Sigorta). Uygulamaları: Problemler ve Çözüm Önerileri”, *Uluslararası İslam Ekonomisi ve Finansı Araştırmaları Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, s. 93-117.
- Ayinde, LukmanOlorogun ve AbdelghaniEchchabi (2012). “PerceptionandAdoption of IslamicInsurance in Malaysia: An EmpricalStudy”, *World AplliedSciencesJournal*, 20(3): 407-415.
- Başgümüş, Abdülbaki (1997). *Özel Finans Kurumlarının Sermaye Piyasası İçindeki Yeri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Coolen-Maturi, Tahani (2013). “IslamicInsurance (takaful): DemandandSupply in the UK, *International Journal of IslamicandMiddleEastern Finance and Management*, Vol.6, No.2, 87-104.
- Dalkılıç, Nilüfer ve Ayşen Altun Ada (2014). “Sigortacılıkta Tekafül Sisteminin Değerlendirilmesi”, *Sigorta Araştırmaları Dergisi*,(10), 39-53.
- ErnstandYoung (2014). “Dünya İslami Bankacılık Rekabet Raporu 2013–2014 Sektörel Dönüşüm”,EY IslamicBankingUniverse,s.1-84. 08 Ekim 2016 tarihinde erişildi [http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/İslami_Bankacilik_Raporu/\\$FILE/İslamic%20Banking%20Competitiveness%20Report_2014_TR_6.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/İslami_Bankacilik_Raporu/$FILE/İslamic%20Banking%20Competitiveness%20Report_2014_TR_6.pdf)
- Hacak, Hasan (2006). “İslam Hukukunda Sigorta ve Fıkıh Bilginlerinin Sigortaya Yaklaşımının Genel bir Değerlendirmesi”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 30 2006/1, s. 21-50.
- International CooperativeandMutualInsuranceFederation (ICMIF) (2016). <http://www.takaful.coop/> 08 Ekim 2016’da erişildi.

- Islamic Financial Services Board (2013). Islamic Financial Services Industry Stability Report, [http://www.ifsb.org/docs/IFSB%20-20IFSI%20Stability%20Report%202013%20\(Final\).pdf](http://www.ifsb.org/docs/IFSB%20-20IFSI%20Stability%20Report%202013%20(Final).pdf) 08 Ekim 2016'da erişildi.
- Jaffer, Sohail (2013). Takaful: Strong Growth Perspectives in Europe”, World Commerce Review, December, http://www.worldcommercereview.com/publications/article_pdf/79015 Nisan 2016'da erişildi.
- Kassim, Zainal Abidin Mohd, Hassan Scott Odierno, and Sabbir Patel, (2012) “Hybrid Insurance Structures: Reciprocals, Hybrid Mutual Insurers, and Takaful, Takaful and mutual insurance, Alternative Approaches to Managing Risks”, Ed: S. Gonulal, Washington D.C., World Bank Report Number: 73287.
- Lim, Jacky, Muhammed Fahmi İdris ve Yura Carissa (2010). “History, Progress and Future Challenge of Islamic Insurance (Takaful) in Malaysia”, Oxford Business and Economics Conference Program, U.K.
- Malaysia International Islamic Financial Centre (2015). “Takaful: Growing from Strength to Strength” <http://www.mifc.com/index.php?ch=28&pg=72&ac=154&bb=uploadpdf10> Mart 2016'da erişildi.
- Maysami, Ramin Cooper ve John Joseph Williams (2006). “Evidence on the Relationship between Takaful Insurance and Fundamental Perception of Islamic Principles”, *Applied Financial Economics Letters*, Taylor and Francis-Routledge, 2, pp. 229-232.
- PricewaterhouseCoopers, (2008). “Takaful: Growth Opportunities in a Dynamic Market”, http://www.pwc.com/bm/en/services/assets/takaful_growth_opportunities.pdf 15 Mart 2016'da erişildi.
- Takan, Mehmet ve Melek Acar Boyacıoğlu (2011). *Bankacılık Teori ve Politikası*, Ankara: Nobel Yayınevi, 7. basım, İktisat Ekonomi no:4, Yayın no:2.
- Türkiye Katılım Bankaları Birliği (2015). Yıllık Sektör Raporları, 20 Mart 2016'da erişildi.
- http://tkbb.org.tr/Documents/Yonetmelikler/KATILIM_2015_TR_final.pdf

Tunç, Hüseyin (2013). *Katılım Bankacılığı, Felsefesi, Teorisi ve Türkiye Uygulaması*, İstanbul: Nesil yayınevi, 10. baskı.

Zaim, Sabahattin (1992). *İslam İnsan Ekonomi*, İstanbul: Yeni Asya Yayınları.

